

Aan de Raad van de
Gemeente Bergen op Zoom
Stadskantoor
Postbus 35
4600 AA Bergen op Zoom

Bergen op Zoom, 8 juli 2009

Betreft: zienswijzen BP Bergse Haven 2.

Geachte dames en heren,

Met dit schrijven maakt het bestuur van de Geschiedkundige Kring van Stad en Land van Bergen op Zoom van de gelegenheid gebruik haar zienswijzen met betrekking tot het Bestemmingsplan Bergse Haven 2. aan u kenbaar te maken. Deze zienswijzen betreffen het bebouwen van de Ham voor 50 % van de oppervlakte, het bebouwen van de 16^e eeuwse Waterschans en het bebouwen van de historische enveloppe om deze Waterschans.

Slechts bij hoge uitzondering richt de Geschiedkundige Kring zich tot de gemeenteraad. In het gamma van erfgoedorganisaties in de gemeente Bergen op Zoom onderneemt aangaande het stedenschoon en het behoud van het onroerend cultureel erfgoed de Vereniging Binnenstad meestal actie. In het geval van het BP Bergse Haven 2. huldigt het bestuur van de Geschiedkundige Kring de opvatting dat de Vereniging Binnenstad en het bewonerscomité Ham Onbebouwd niet alleen de kastanjes uit het vuur moeten halen. Besturen van andere erfgoedorganisaties delen deze mening.

Overigens, de kwestie van het bebouwen van de Ham en het niet respecteren van de Waterschans en enveloppe is met de meer dan 1000 leden van de Geschiedkundige Kring gecommuniceerd via het verenigingsblad, De Waterschans (nummer 1. maart 2009 en nummer 2. juni 2009), en voorts is dit onderwerp besproken op de ledenvergadering van april 2009. De website van de Kring informeert de leden uitgebreid over de inhoud en houdt hen op de hoogte van de ontwikkelingen.

Naamsbekendheid

De gemeente Bergen op Zoom beroept zich, wanneer het gaat om naamsbekendheid, het trekken van toeristen en het werven van bedrijven of inwoners, graag op haar boeiende verleden en historische binnenstad. Het gegeven dat Bergen op Zoom een verleden als beroemde vestingstad heeft, staat hierin vaak centraal. Denk hier aan de vestingstedendagen. Wat Bergen op Zoom op het punt van vestingwerken feitelijk te bieden heeft is - in vergelijking met echte vestingsteden als bijvoorbeeld Naarden - minimaal: de Gevangenpoort (begin 14^e eeuw) en het Ravelijn (begin 18e eeuw).¹ Verder liggen nog verborgen onder de grond of in het stedelijke landschap: poorten en muren van het havenfront (begin 16e eeuw), de verminkte redoute op het slik (eind 16e eeuw), enig muurwerk van de tenaille Van Dun (midde 18e eeuw), idem van het bastion Gadalière (begin 18e eeuw), enig muurwerk en fundamenten van de Waterschans plus de gracht en de enveloppe daar om heen (eind 16e eeuw). Restanten om zuinig op te zijn.

¹ De 17e eeuwse waterlinie van Bergen op Zoom naar Steenberg is een apart verhaal.

Carte blanche

Bij het geven van de opdracht aan het stedenbouwkundige bureau Soeters is het naar de mening van de Geschiedkundige Kring al fout gegaan. Dit bureau kreeg van het toenmalige gemeentebestuur carte blanche. Er was in ieder geval geen lijstje met daarop de archeologisch en cultuurhistorisch waardevolle locaties en objecten. Zaken waarmee de ontwerper terdege rekening zou dienen te houden. De Geschiedkundige Kring heeft van de Vereniging Binnenstad begrepen dat toen deze via haar vertegenwoordigers in de klankbordgroep, hier aandacht voor vroeg, zij geen gehoor vond. Dat de Vereniging Binnenstad terecht de aandacht had gevraagd voor de archeologisch en bouwkundig waardevolle objecten blijkt uit het feit dat haar bezwaren tegen het BP Bergse Haven 1. in 2006 door de Provincie Noord-Brabant gegrond werden verklaard.

Overwegingen

Op grond van de volgende overwegingen verzoekt het bestuur van de Geschiedkundige Kring de Raad van de Gemeente Bergen op Zoom het voorstel van het college van B&W betreffende de bebouwing van de Ham en de bebouwing van Waterschans en enveloppe niet te volgen.

Ham

1) RESPECT VOOR HET 'LIEU DE MÉMOIRE'

Deze plek roept herinneringen op aan ruim 500 jaar aankomst en vertrek van schepen: vissersboten, militaire vaartuigen, vrachtschepen, jachten, kleine kustvaarders.

2) BEHOUD ARCHEOLOGISCHE MONUMENTEN

Onder het maaiveld liggen de fundering van vestingwerken uit het begin van de 16e eeuw. Bebouwing betekent sloop van deze relictten want er komen funderingen en een parkeergarage.

3) VOORKOM ONOMKEERBAARHEID

Eenmaal bebouwd blijft bebouwd. Het wordt bijvoorbeeld nooit meer mogelijk de vestingwerken in het zicht te brengen, dan wel weer op te bouwen.

4) STEDENBOUWKUNDIG SLECHT DOORDACHT

Er is onvoldoende rekening gehouden met de zichtlijnen vanuit het Havenkwartier en het effect van een moderne woonflat op de omringende bebouwing en op hét monument in die buurt, het Groot Arsenaal. Er is een beter stedenbouwkundig alternatief. Volgt hierna.

5) REKENING HOUDEN MET HET BESCHERMD STADSGEZICHT

Het Havenkwartier en het Nedalcocomplex vallen onder de voorschriften van het Beschermd Stadsgezicht. De voorgestelde bebouwing voldoet hier niet aan.

6) AANDACHT VOOR STRUCTUURBEELD EN BEELDKWALITEITPLAN

Hetzelfde geldt voor de regels opgesteld met betrekking tot het bouwen en restaureren in de historische binnenstad.

7) BEHOUDEN VAN ROOILIJNEN

In een historische binnenstad zoals die van Bergen op Zoom zijn de veelal eeuwenoude rooilijnen heilig. Straten, pleinen, stegen, openbare binnenhoven en ook kaaien vormen de unieke vingerafdruk van een stad. Rooilijnen vormen de begrenzing tussen de bebouwing en de openbare ruimte. Daar ga je niet mee rommelen. Openbare ruimten ga je niet bebouwen.

Alternatief

Verrassend is dat in de voorbije jaren de gemeente niet zelf het initiatief heeft genomen om een alternatief voor de bebouwing van de Ham te (laten) ontwikkelen. In opdracht van de Vereniging Binnenstad en Comité Ham Onbebouwd is dit inmiddels geschied. Het alternatieve stedenbouwkundige plan hebben wij hierbij gevoegd.

De gemeente hanteert twee argumenten om de Ham te bebouwen:

- deze woningen zijn nodig voor een sluitend exploitatieplan;
- niet bebouwen levert een te grote open ruimte op, wat in stedenbouwkundig opzicht niet wenselijk is.

In het alternatief is de Ham - uiteraard - niet bebouwd. Tegenover de Ham staat een U-vormig complex woongebouwen dat compensatie biedt voor de op de Ham niet gebouwde woningen. De bomen op de Ham leiden de blik van wie uit het Havenkwartier komt via het U-vormige complex en de daar aan te planten bomen naar een verdwijnpunt. Het punt waar vroeger de haven via het havenkanaal met de Oosterschelde werd verbonden. De bouwmassa van het U-vormige complex vormt met de bouwmassa's van het Groot Arsenaal, de kop van het Ribbenscomplex en de flat ten zuidwesten van de Ham een goed evenwicht met de open ruimte van de Ham.

Het U-vormige complex nodigt bezoekers en wijkbewoners uit een 'rondje Ham' te lopen: vanaf de Rijtuigweg voorlangs het Groot Arsenaal, via het U-complex en voorlangs de flat terug naar Rijtuigweg en Ham. Immers, in tegenstelling tot het gemeentelijke plan biedt het alternatief aan de overzijde van de Ham een in stedenbouwkundig en architectonisch opzicht spannende situatie. Eén waar men – staande op de Ham of komend uit het Havenkwartier – nieuwsgierig naar wordt.

Een dergelijke of vergelijkbare stedenbouwkundige opzet nodigt ook uit tot het houden van kleinschalige evenementen: concerten, dansvoorstellingen, toneel. Al dan niet vanaf een podium in het water.

Evenals het ook in het gemeentelijke plan de bedoeling is, zal de bebouwing rondom de Ham en de Vissershaven moeten aansluiten op het type bebouwing in het Havenkwartier. Zie als voorbeeld het Ribbenscomplex.

Tot slot houdt het alternatief rekening met cultuurhistorisch waardevolle elementen:

- de fundamenten van de verdedigingswerken uit 1500: Houtpoort/Nicolaaspoort, Waterpoort/Hampoort, Jacobspoort en tussenliggend muurwerk;
- industrieel erfgoed: ketelhuis, hoofdgebouw en schoorsteen van de Spiritusfabriek;
- muurwerk van de tenaille Van Dun.

CONCLUSIE:

- BEBOUW DE HAM NIET EN GEEF ER DE BESTEMMING RECREATIE AAN.
- ONTWIKKEL, AL DAN NIET MET GEBRUIKMAKING VAN HET AANGEBODEN ALTERNATIEF, EEN ANDERE STEDENBOUWKUNDIGE OPZET VOOR HET PLANDEEL TEN NOORDWESTEN VAN DE HAM.

Waterschans en enveloppe

Ook hier gelden de argumenten als 'respect voor het lieu de mémoire', 'behouden van het archeologische monument' en het 'voorkomen van onomkeerbaarheid'. Wat dit laatste betreft, er worden kosten noch moeite gespaard om de forten Rovere en Henricus en straks Pinssen en de tussenliggende linie zichtbaar te maken en waar nodig te restaureren. Nu de Waterschans bebouwen betekent dat zo een restauratie voorgoed onmogelijk wordt gemaakt. De kans is groot dat het nageslacht ons dit wel eens hoogst kwalijk zou kunnen nemen.

In tegenstelling tot de Ham is er met de Waterschans nog een extra argument om tegen de voorgestelde bebouwing te zijn. In historisch opzicht worden de Bergenaren, de toekomstige bewoners en de toekomstige bezoekers op het verkeerde been gezet: er is sprake van geschiedvervalsing. Het bouwplan geeft qua grondplan voor buitenstaanders de indruk dat de Waterschans er vroeger zo heeft uitgezien. Wie echter het oorspronkelijke grondplan vergelijkt met wat nu in tweede *masterplan* wordt voorgesteld springen de verschillen direct in het oog:

- de originele schans is een geheel en wordt niet, zoals nu wordt voorgesteld, doorsneden door een soort gracht.
- de originele schans is anders van vorm dan de voorgestelde 'schans'. Dit betekent overigens ook dat bij de realisering daarvan de fundamenten van de oorspronkelijke 16^e eeuwse schans geheel of gedeeltelijk verdwijnen.

Het gaat het bestuur van de Geschiedkundige Kring niet om het reconstrueren van deze schans. Maar wanneer men met woningbouw het verhaal van de historische schans wil vertellen is het zaak dat dit op correcte wijze geschiedt.

Het bestuur van de Geschiedkundige Kring realiseert zich terdege dat het bebouwingsplan voor de Waterschans nog geen definitief voorstel is. Over X-jaren en in de praktijk kan er een plan komen dat wel beantwoord aan onze verwachtingen. Maar de Geschiedkundige Kring heeft hier, gezien de beide voorstellen in de masterplannen, geen enkel vertrouwen in.

Voor de Enveloppe gelden nagenoeg alle bovenstaande argumenten.

CONCLUSIE:

- BEBOUW DE RESTANTEN VAN DE WATERSCHANS EN BEBOUW DE ENVELOPPE GEZIEN DE BOVENSTAANDE ARGUMENTEN NIET;
- GEEF AAN DIT GEBIED DE BESTEMMING GROEN.

Het bestuur van de Geschiedkundige Kring van Stad en Land van Bergen op Zoom is graag bereid zijn zienswijzen mondeling toe te lichten.

Hoogachtend,

Het bestuur van de Geschiedkundige Kring
van Stad en Land van Bergen op Zoom,

A.P. van den Bulck
voorzitter

mw. G.H. Hage
secretaris

F. Witjes
penningmeester

Bijlage: stedenbouwkundig alternatief